

ÖNER YAĞCI

SERVER TANILLI

“Düşünce üretiminin durak bilmeyen dinamosu”

telgrāfhane
yayınları

İçindekiler

SUNU.....	9
I. SERVER TANİLLİ’NİN YAŞAMI	25
ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ.....	26
UYGARLIK TARİHİ VE YARGILANMASI	37
KURŞUNLARLA DEĞİŞEN YAŞAM	44
STRASBOURG.....	48
ÜLKEYE DÖNÜŞ.....	56
II. SERVER TANİLLİ AYDINLIĞI.....	61
İNSANA VE AYDINLIĞA GÜLÜMSEYEN	
DEVRİMCİ BİLGE	62
DEĞERBİLİR BİR AYDIN.....	69
TANİLLİ NASIL BİR BİRİKİMİN MİRASÇISI OLDU?.....	76
“TÜRKİYE NEREYE GİDİYOR?”	84
III. YAPITLARIYLA GELEN KÜLTÜR.....	103
TANİLLİ’NİN KİTAPLARI, DÜNYANIN VE TOPLUMUN	
NASIL DEĞİŞTİRİLECEĞİNİ ANLATAN KİTAPLARDIR....	104
UYGARLIK TARİHİ.....	105
ANAYASALAR VE SİYASAL BELGELER.....	105
DEVLET VE DEMOKRASİ.....	106
YÜZYILLARIN GERÇEĞİ VE MİRASI:	
İNSANLIK TARİHİNE GİRİŞ.....	106
VICTOR HUGO / BİR DEHANIN ROMANI	110
NASIL BİR DEMOKRASİ İSTİYORUZ?.....	111
DÜNYAYI DEĞİŞTİREN ON YIL.....	112
NASIL BİR EĞİTİM İSTİYORUZ?.....	113
FRANSIZ DEVRİMİ’NDEN PORTRELER.....	113
İSLAM ÇAĞIMIZA YANIT VEREBİLİR Mİ?.....	114

VOLTAIRE VE AYDINLANMA	114
YARATICI AKLIN SENTEZİ: FELSEFEYE GİRİŞ.....	114
TÜRKİYE'DE AYDINLANMA HAREKETİ: DÜNÜ, BUGÜNÜ, SORUNLARI	120
İNSANLIĞI NASIL BİR GELECEK BEKLİYOR?.....	123
STRASBOURG YAZILARI.....	126
DEĞİŞİMİN DİYALEKTİĞİ VE DEVRİM: MARKSİZM ÜZERİNE YENİ DÜŞÜNCELER.....	127
ÇAĞDAŞIMIZ VICTOR HUGO: BİR DÂHİNİN PORTRESİ	133
NE OLURSA OLSUN SAVAŞIYORLAR: KADIN SORUNUNUN NERESİNDEYİZ?.....	136
DİN VE POLİTİKA: "LAİK BARIŞ"IN DOSTLARI VE DÜŞMANLARI	138
ÇEVİRİLERİ.....	138
IV. HAKKINDA YAZILAN YAZILardan ÖRNEKLER.....	143
İNSANI İNSAN KILMA ADNAN BİNYAZAR	144
BARBARLIK İŞTE BUDUR OKTAY AKBAL.....	152
AYDINLANMA BİLGESİ SERVER TANİLLİ <i>ORHAN TÜLEYLİOĞLU</i>	155
"EĞER BENİM MARKSİST İDEOLOJİM OLMASAYDI BU TEKERLEKLİ SANDALYEYE KATLANAMAZDIM." <i>ALİ ÖZENÇ ÇAĞLAR</i>	159
V. YAZILARINDAN ÖRNEKLER	165
UYGARLIK TARİHİ SAVUNMASI.....	166
VE MEHMET ALİ AYBAR DA... ..	172
BÜYÜK MUHALİF ÖLDÜ.....	175
BİR YÜZYIL SONU YAZISI.....	178
SOLU YENİDEN DÜŞÜNMEK... ..	181
VI. SERVER TANİLLİ KAYNAKÇASI	185
Kitapları	185
Çevirileri	186
Hakkındaki Kitaplar.....	186

*“Bir konuyu en başından alıp çağdaş yerine oturtma,
böylece ansiklopedik denecek temel bilgileri saptama,
Tanilli’nin en belirgin yöntemidir...
‘Nasıl’ sorusunu sorarak, gerçekleri bir türlü anlamak istemeyenlerin
kafasına kafasına vurur...
O, bir uygarlık işçisidir. Sevecen, uygar ve ‘insan’dır...”*

Adnan Binyazar

SUNU

İnsana güvenmenin, emeğin, diyalektik felsefenin, tarih bilincinin aydınlığa gülümseyen devrimci bilgisi Server Tanilli'yi anlamak, onun aydınlığıyla buluşmak için...

İnsan olma savaşımında aldığımız yol ne yazık ki karşı adımlarla başladığımız yerlere geldi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak özgür düşünceye, sola, sosyalistlere yönelik sindirme operasyonlarıyla, 12 Mart'larla, 12 Eylül'lerle insan yine yerle bir edilmeye başlandı.

Çağdışılaşa, saltanatın, padişahlığın ortadan kaldırılmasıyla indirilen kesin bir darbe olan devrimin aydınlanma savaşımına katkısını, gerçek bir demokrasi amacına ulaşarak sürdürme görevimiz baskılarla, engellerle, düşünce ve akıl düşmanlığıyla karşı karşıya geldi.

Nâzım Hikmet'in deyişiyle,

*"Bursa'da havlucu Recebe,
Karabük fabrikasında tesviyecisi Hasan'a düşman,
fakir-köylü Hatçe kadına,
ırgat Süleyman'a düşman,
sana düşman, bana düşman,
düşünen insana düşman,
vatan ki bu insanların evidir,
sevgilim, onlar vatana düşman"*

olanların Cumhuriyet'in devrimci devletini tüccar devlete, halkçı belediyelerini tüccar belediyelere, devletçi kurumlarını ticarethanelere dönüştüren adımları ürkütücü boyutlara ulaştı.

Kanayan aydınlanma savaşımının kendisini savunmasının ötesinde çağın koşullarına ve gereklerine uygun yeni atılımları gerçekleştirme gibi vazgeçilemez, yadsınamaz görevlerini yerine getirmek ise bu mirası devralan yeni kuşakların sorumluluğundadır.

Bu sorumluluk, bir toplumun büyük özverilerle ve dayanışmayla emperyalizme karşı Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştirmesinin verdiği bir sorumluluktur.

Cumhuriyet'le gelen kazanımlarımıza yarım yüzyıldır vurulan darbeler, insanın ve aydınlığın düşmanı ideolojilerin iktidarlarıyla verdikleri yaralar; akıldan, düşüncenin özgürlüğünden, bilimden ve aydınlıktan yana olan insanlara, göğüs germek zorunda oldukları bir gerçeği anımsatmaktadır:

Karanlık, Cumhuriyet Devrimi'nden intikam almak için aydınlığa saldırıdadır.

Küreselleşmeyle, Yeni Dünya Düzeni'yle gelen emperyalizmin karanlığı, aydınlığımızı boğuyor.

Tüketime, magazinleşmeye, mistisizme, medyatikliğe, teksesliliğe, popülerliğe yönelik adımlar aydınlık tarihimizi silmeye, aydınlık değerlerimizin önünü tıkamaya çalışıyor.

Bu gerçek, ırkçı ve dinci bağnazlıklarla dolu bir ideolojinin dünya çapındaki küreselleşme ideolojisiyle çakışarak aydınlığımızı karanlığa dönüştürmede önemli adımlar attığı, hatta yaşamımızı belirleme noktasına geldiği gerçeğidir.

Bu gerçeğin bilinci, bize aydınlığımızın kazanımlarını çoğaltan değerlerimizi de sahiplenme sorumluluğu veriyor.

Devrimciler bu gidişe dur demek için yıllardır savaşıyor.

*

Server Tanilli, ömrünü Anadolu insanının aydınlanmasına, özgürleşmesine, umudunu sürdürmesine, bağnazlığı aşır hoşgörüyle, sevgiyle buluşmasına katkılarıyla, öncülükleriyle varlıklarını sunan, ölümsüzleşen büyük insanlarımızdan biridir.

Server Tanilli, Anayasa hukukçusu, siyaset bilimci, felsefeci, toplumbilimci kimlikleriyle mücadeleci, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen, baskılara boyun eğmeyen, çağına ve top-

lumuna karşı olan sorumluluklarının bilincinde ve müthiş bilgi birikimiyle devrimci bir aydındır.

Server Tanilli, devrimci savaşımın, "Tarih sürekliliktir ama yeniyi, değişmeyi, daha ileri adımları da içinde barındırır; zaman zaman yol ağızlarında sert ve ani dönüşlere de tanıklık eder; öyle olmasa mağara döneminden çıkıp bugünlere gelemezdik. Böylece gelecek, bugünkünden -hiç kuşkusuz- daha ilerde olacak. Bunun için de insan aklına ve emeğine, onlardan yana güçlere güvenmeliyiz. Tarih, bu güveni aşıyor bize; onu yitirmek, kapıları kör ve karanlık güçlere açmak demek olur. Onlar bugün de vardır ve her şeyden önce de umudun düşmanlarıdır. Umudumuzu koruyalım ve bahçemizi işlemeye bakalım." diyen bilgilerindedir.

Düşünceleri, direnci, erdemi, cesareti, yaşamıyla bu mirası yaşadığı döneme ve sonrasına taşımayı ustalıklı başaran; aydınlanma, özgürleşme, insan olma, çağdaş olma destanımızın onurlarından, ustalarındandır.

O, uygarlık arayışının bir gerçek insanı; insanlaşmamızın, aydınlanmamızın, özgürleşmemizin en parlak yıldızlarından biri; devrim ve demokrasi savaşımımızın bilgesidir.

Server Tanilli, dilinin, yurdunun sevdalı bir canı; insanının, çağdaşlık arayışının zorlu kılavuzu; özgürlük kavgasında aklın ve sırtın dayanacağı bir güven ve bilgi anıtıdır.

O, özgür düşüncenin yılmaz savunucusu, kitaplığımızın aydınlık saçan, vazgeçilmez bir köşesinin sahibidir.

İnsanlığın çağlar boyunca süren düşünce ve düşüncüyü yaşama uygulama serüveniyle bugünün dünyasında yaşananların anlamını ve yakın tarihimizden derslerle günümüz Türkiye'sindeki çağdaşlaşma kavgasını, çözüm yollarıyla birlikte önümüze koyan bir insan ustası, bir insanlık destancısı, bir Türkiye sevdalısı aydındır.

"Acılardan ders almamaya hakkımız yoktur." diyen Server Tanilli, bir Cumhuriyet memuru çocuğu, hukukçu, sonra öğretme ve aydınlatma öncüsü bir devrimci hocadır.

*

Uygarlık savaşımızla özdeşleşen bir addır onun adı.

Uygarlık tarihi denince onun adı gelir akla.

Uygarlık Tarihi, onun İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğrencilerine anlattığı dersin titizlikle hazırlanmış; uygarlıktan korkanların mahkemeye verdiği, yargılatıldığı, sonradan kitaplaşıp kültür tarihimizin başyapıtlarından biri haline gelen, genç kuşakların, yaşamın ve insanlığın yönelimlerini merak edenlerin abecesi olan ders notlarıdır.

O günkü teknolojinin “teksir” olanağı ile elden ele gezmekte, zihinleri açan gerçekliği ile geçtiğı ellerde, okuyanlarda aydınlık izler bırakmaktadır.

Beyinlerin pasını silen, gerçeğe ve aydınlığa çağırان bir onurlu sesleniş olan *Uygarlık Tarihi*, bilimin onurunu korumakta, kürsüyü gerçek kürsü kılmaktadır.

Uygarlık Tarihi, bizim kuşakla başlayarak daha sonraki kuşakların da elinden düşmeyen, seminerlerin temeli olan, cezaevi koşullarında umudun ve kararlılığın sürdürülmesine katkısı yadsınamaz bir yapıttır.

Özellikle 12 Eylül döneminde bilimden ve gerçekten uzaklaştırılan üniversitelilerin yaşamla bağlantılar kurmalarının önemli kaynaklarından biri olur.

İnsan olmanın erdemini ve insan soyunun savaşımızın kıvançını anlatarak en zor koşullarda bile insanın güzellikleri kazanabileceğı duygusunu uyandırarak o zor dönemde tarihsel bir boşluğu doldurur.

Uygarlık Tarihi, emek, sınıf mücadelesi, diyalektik felsefe, insana güvenme ile dolu tarih bilincidir...

*

Önce yasalar, sorgular, yargılar girer devreye.

Ne yapmak istemektedir *Uygarlık Tarihi*?

Savunur dersini Tanilli.

Ne yapmak istediğini anlatır, insan için güzel şeyler istediğini; çağdaş uygarlığı, toplumsal adaleti, düşünce özgürlüğünü, eşitliği, kardeşliği, barışı, demokrasiyi istediğini söyler.

Bunları isteyen birçok insanın yaşamış olduğunu söyler Anadolu'da.

Onlarla aynı damardan beslendiğini söyler.

Yasalar daha fazla gelemes üstüne, çünkü bir hukukçu vardır karşılarında, dahası bir anayasa doçenti...

"... Çağına ve topluma karşı görevini yerine getirmiş bir hocanın huzuru içindeyim şu anda. Yazdıklarım, yazılması gereken şeylerdi. Bugün yazmaya kalksam, -en azından- gene aynı şeyleri yazardım. Hiçbiri hakkında, en ufak bir pişmanlık duymuyorum. Kalemimden çıkmış her cümle, -cümle ne demek- her kelimenin, her hecenin altında, entelektüel şeref ve haysiyetim yatmaktadır. İnsanım; hayatta dönebileceğim şeyler olabilir. Ama entelektüel şeref ve haysiyetimden, -ölüm bahasına da olsa- dönemem..." dediği, tüm aydınlara örnek olası bir savunmadır onun 30 Eylül 1976 tarihli savunması.

Savunmasında aydınlık damarlarını birbirine bağlama ustalığı sergiler ve yıllarca sürecek bir inadın muştusunu da verir.

Aydınlanma ve demokrasi savaşımında "Ben de varım." demenin yürekli, onurlu, bilinçli, susturulamaz bir çığığdır bu.

Yalnızca bir anayasa hukuku doçentinin değil, bir genç kuşağın ve daha sonraki genç kuşakların öğretmeni olacak olan sarsılmaz bir aydınlığın çığığdır.

Beyinlerin pasını silen, gerçeğe ve aydınlığa çağırان bir onurlu seslenişle buluşmuştur.

Aydınlanma savaşımımızın anıtlaşan adı olmaya başlar.

*

Tanilli'nin yargılandığı davada avukatı da olan **M. Emin Değer**'in yazdığı *Bir Bilim Adamının Savunması: Tanilli Dosyası* kitabının giriş yazısı "Bir Onur Heykeli..." başlığını taşır ve yazan, arkadaşı **Uğur Mumcu**'dur:

"Adalet tanrıçasının neden gözleri bağlıdır? Belki bu terazide eşit ağırlıkların tartılmadığını bildiği için! Öyle midir, değil midir, bilmem. Fakat adalet tanrıçası, herhalde, sanık sandalyesine oturtulan bilim adamlarından çok, ama çok utanmıştır.

Ülkemizde son yıllarda, iki bilim adamı, Prof. Mümtaz Soysal¹ ve Doç. Server Tanilli, ders kitabında yazdıklarından ötürü mahkeme önüne çıkarıldılar. Her ikisi de aydın onuru ile bu davalarını göğüslemesini bildiler. Soysal, kendisini suçlayan askeri savcıya karşı şunları söylüyordu:

'Siyasal suçlar hiçbir dönemde hiçbir iktidara onur vermemiştir. Beni de layık olmadığı bir sandalyeye oturtuyorsunuz!'

Server Tanilli ise Devlet Güvenlik Mahkemesi yargıçlarının yüzlerine karşı 'Mahkemelere asla hesap vermem' diye haykırıyordu.

Server Tanilli, 'milliyetçi-toplumcu' ideolojiyi benimseyen bir öğrenci tarafından ihbar edilmişti.

DGM Savcısı bu ihbarın doğrultusunda iddianame düzenledi. Bir ceza hukuku öğretim üyesi, yazdığı kitabı unutarak, aynı fakültede ders okutan Tanilli'yi demir parmaklıklar arkasına göndermek için raporlar yazabildi!

Server Tanilli görevini yapıyordu. İhbarcı öğrencisi, iddianame düzenleyen savcısı ve rapor yazan öğretim üyesi, bunların hepsi, ama hepsi görevlerini yapıyorlardı.

Ama bu görev neyin göreviydi?..

Biz sadece Doç. Tanilli'nin görevini biliyorduk: Bıkmadan, usanmadan, egemen sınıfların sardığı bela çemberlerine aldırmandan, halka, işçiye, köylüye gerçekleri anlatabilmek.

Doç. Tanilli'nin suçu buydu!

Üniversitede öğretim üyesi misin? Seçimini yapacaksın: Ya egemen sınıfların yanında yer alacaksın, arabalar, katlar, villalar, paralar içinde yüzeceksin, ya suya da sabuna da dokunmadan sü-rüngenler gibi yaşayacaksın ya da Doç. Tanilli gibi inandığın gerçekler uğruna, özgürlüğünü ve günün birinde yaşamanı armağan edeceksin... Yok başka çaresi!

Tanilli yerini seçmişti. Yeri işçi sınıfı ideolojisini savunanların safıydı. Tanilli bu safta yer aldı. Erkekçe, yiğitçe, ama çalısız, ama gösterişsiz.

1 Mümtaz Soysal da 12 Mart döneminde Anayasaya Giriş adlı ders kitabı için yargılanmıştı.

Çağımızda kahramanlık kılıçla, tankla, tüfekle olmuyor. Kahramanlık, inandığı ilkeler uğruna katlanılan özveriyle ölçülüyor artık.

Tanilli, sadece DGM denilen olağüstü mahkemede yargılanmadı. Faşist çeteler, onu, evine giderken, gece karanlığında pusuya düşürerek, kurşunladılar. Ve infaz öyle yapıldı.

Tanilli, Uygarlık Tarihi adlı ders kitabından ötürü yargılanmıştı. Şimdi Tanilli, belden aşağısı tutmayan vücuduyla dimdik, kendisini yargılayanları ve de kurşunlayanları yargılıyor. Hem de insanlık ve uygarlık adına! (...)

İşçiler, Server Tanilli'yi unutmayın; emekçiler, Tanilli'yi unutmayın. O sizin gerçek dostunuz ve avukatınızdır!"

*

Server Tanilli, aydınlanma ve demokrasi savaşımızın usanmaz öğreticisi, özgürlük ve demokrasi arayışının anıtlaşan bilgesidir.

Sevdası aydınlatmaktır onun; bu sevdanın usanmak bilmeyen bilim emekçisidir o.

Abecesinden başlayıp ayrıntılı tarihlere uzanan bir aydınlık ve uygarlık tarihçesidir.

Bir insanlık ve aydınlık simgesidir.

Uygarlık arayışının bir gerçek insanı; dilinin, yurdunun sevdalı bir canıdır.

İnsanın, çağdaşlık arayışının zorlu kılavuzu; özgürlük kavgasında aklın ve sırtın dayanacağı bir güven ve bilgi anıtıdır.

*

Bu çığlık, *Uygarlık Tarihi* ile aydınlatırken, çığlığının ışığı bir mirası devralıp sürdürenlerin de karanlığın da dikkatini çeker.

Karanlık boş durmaz elbette.

Onun özlediği yaşama biçiminin düşmanı olan yasaların ve yöneticilerin kiralık katilleri, tetikçileri de vardır.

Onlar, aydınlığın, yurtseverliğin düşmanlarıdır ve yurtseverliğin, aydınlığın savunucuları olanları, aydınları yıldırma, öldürmeyle ünlenmektedirler.

*Uygarlık Tarihi'*nin bilinçli, duyarlı, kararlı hocası hedefin ortasında.

Vururlar onu.

7 Nisan 1978'dir.

Kurşunların verdiği hasar, yıllar süren tıbbi uğraştan ve Tanilli'nin yaşamak ve dünyanın aydınlığına bir şeyler katmak çabalarından sonra, isteği sonucunda tekerlekli sandalyeyle yaşamını sürdürecektik kadar giderilebilir.

Ama öldürülen dostlarının soluğunu da soluğuna katmışçasına Tanilli, tekerlekli sandalyede sürdürdüğü yaşamından aydınlıklar damıtmaya devam eder.

Öğretmek ve aydınlatmak sevdalısı bir bilim adamı kimliğini tekerlekli sandalyede başlayan yeni ömründe, Türkiye'nin aydınlığına yeni yeni çiçekler açtırarak sürdürür.

Adı uygarlıkla, aydınlıkla, demokrasiyle birlikte anılmaya başlanır. Adını taşıyan yazılar, sesini içeren konuşmalar, bilimin ışığıyla yaptığı çalışmalar bir bir kitaplaştıkça onun adıyla birlikte uygarlık, aydınlık, demokrasi savaşımımız da zenginleşir, güç kazanır.

Özgür düşüncenin yılmaz bir savunucusu olarak ünlenir.

Bir aydın, bir yurtsever, bir devrimci, bir demokrat, bir insan hakları savunucusu, bir özgürlük öncüsü ve mücadeleciliğiyle örnek bir aydın olur.

Toplumumuzun yaşadığı sorunlara bilimin ışıldadığı kitaplarıyla gülümser.

Yazdıkları, binlerce gencin bilgi sahibi olmasını sağlar.

Her yapıtını, insanların insanlıklarını bütün boyutlarıyla duyarak ve tadararak yaşayacakları, sömürsü, yabancılaşması olmayan bir düzenden yana olan bakış açısıyla yazar.

Tarihe, tarih bilincine ışıldaklar çevirerek aydınlığımızı, onlarca kitabıyla da çoğaltır.

*

Server Tanilli, ülkemizde kitapla buluşmayı sürdüren, bilincini ve duyarlılığını yaşamı sahiplenme ve güzelleştirme doğrultusunda geliştiren ve onun damıttığı bilgilerle gücünü çoğaltan Türk Aydınlanmasının onurudur.

İbrahim Kaboğlu, “Tanilli’nin gözlem gücü ve bir Anadolu insanının dünya olaylarını tahlil yeti ve birikimi ötesinde, namuslu bir aydının özelliklerine tanıklık” ettiğini söyler. “Anadolu mayası ile yoğrulan dürüst, kararlı ve dirençli, evrensel kültürle bütünleşen bir Türkiye aydını ve filozofu olarak Server Tanilli’nin uzun ve zorlu yürüyüşü, bugünkü ve gelecek kuşaklar için esin kaynağı olacak. O, sadece yayımladığı ve Türkçeye kazandırdığı kitaplarıyla değil yalnızca, eylem gücü ile de, yaşamı örnek alınacaktır.” der.

İstanbul Barosu Başkanlığı’nın yayımladığı bildiri de şu cümleler vardır:

“Halkına ve öğrencilerine adanmış bir yaşamı, kendisine ait saymadan yaşayan, gerçek bir sosyalisti... Düşüncelerini, sadece ifade edilen değerler olmakla sınırlı saymayan, yaşamını da düşünceleri ölççeğinde biçimlendiren bir savaştı... Korkusuz bir yürekti o... 1 no’lu amfiyi tıklım tıklım dolduran merak, sadece orada açılacak yeni ufukların, yine o dönemlere özgü bilgi açlığıydı. O, gerçek bir aydınlanmacıydı... Sosyolojik tahlillerden imbiklenmiş özgün değerlendirmelerin zenginleştirdiği, antiemperyalist özü öne çıkarılmış Milli Mücadele, onun ifadelerinde son derecede de gerçekçi bir yürüngeye oturmaktaydı. Bir gün bile eğilmedi... Bize ışık tuttu... Dünyaya bir başka bakıyorsak, göz onundur. Işık onun... Biz yaşadıkça yaşayacak Servoer Hoca... Yaşatacağız...”

İsmet Zeki Eyuboğlu’nun “Bir mutluluktur onu okumak.”; **Vecihi Timuroğlu**’nun “O, Türk ekin tarihinin seçkin bir kişisi olarak tarihe geçmiştir şimdiden.” dediği Server Tanilli’yi tek cümleyle tanımlamak gerekirse ona İlhan Selçuk’un dediği gibi “Aydınlığa gülümseyen devrimci bilge” denilebilir.

Muzaffer İlhan Erdost, Tanilli’yi, akademisyen kimliğiyle değil, kitapları, yazıları ve etkinliklerde insani ilişkileriyle tanı-

diğını söyler ve “Tanilli vurulduktan ve gövdesi yarım kaldıktan sonra yaşama mücadelesini sürdürdü ve bu yaşama savaşını aynı zamanda yaratma ve faşizme, gericiğe ve ilkelliğe karşı savaşma olarak yürüttü.” der.

*

O, sandalyesinden, felsefeyle barışmak, tanışmak, felsefeyi sevmek ve yaşamını anlamlı kılmak isteyenler için başucu kitapları yazdı.

Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni gerçekliğinin dayatmalarıyla karşı karşıya olan ülkemiz insanları için anlamlı yapıtlar sundu.

Akla ve bilime karşı koyan bir köktendinciliğin, demokrasiye geçit vermeyen bir çeteciliğin egemen olduğu ülkemizde aklına güvenen, kendi geleceğinin derdinde olan okurlarca mutlaka okunması gereken yapıtlara imza attı.

Aydınlanma’dan başka yolun olmadığını söyledi.

“Aydınlanma yolunda nice menzillere erişmiş; akılla bilimi tek yol gösterici olarak bellemiş olan” ülkemizdeki “laik düzen”in vazgeçilmezliği üzerinde durarak, “Türkiye’nin 150 yılı aşmış ‘aydınlanma’ hareketinin bütün değerlerinin tehlikede” olduğunu söyledi.

“Toplumda, aklın ve bilimin öncülüğü, insan haklarına ve demokrasiye yönelişin başta gelen koşuludur ve çağdaşlaşma için, ‘aydınlanma’dan başka bir yol da yoktur.” dedi.

“Tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye’den yayanım, kapitalizme karşıyım, bugünkü geri ve bağımlı kapitalizmin devamında yarar gören güçlere karşıyım.” diyerek çağdaş tarihimizin aslında bir Aydınlanma tarihi olduğunu ekledi:

“Batının çok daha önce yaşadığı bir süreci, biz -şu ya da bu nedenle- gecikerek yaşarız, ama yaşarız. Aklın ve bilimin öne geçmesi ve ölçüt olması; despotluğa karşı bireyin ve özgürlüğün vazgeçilmezliği; bütün dogmalara, bu arada dinin dogmalarına karşı amansız mücadele; demokrasi, laiklik, insan hakları, hoşgörü, barış... 1923 Devrimi, bu değerlerin yaşama geçirilmesinden başka nedir ki?” (Uyarlık İşçisi, s. 15-16)

*

Tarihe, tarih bilincine, bugüne çevirdiği ışıldağın ışıkları bitmedi.

İnsan olmanın erdemini ve insan soyunun savaşımının kıvançını anlatarak en zor koşullarda bile insanın güzellikleri kazanabileceği duygusunu uyandırarak, içinde yaşanan dönemde tarihsel bir boşluğu doldurdu.

“Nasıl bir demokrasi?” sorusuna verilecek yanıtın, “yurtseverliğimizin ve insan yanımızın denek taşı” olduğunu savunduğu, 12 Eylül çıkışı demokrasi arayışında bir manifesto sayılabilecek kitabında, Türkiye’deki demokrasi kavgasının temel doğrularının altını bir kez daha çizdi.

Türkiye’deki demokrasi kavgasının temel doğrularını bir kez daha yinelerken, ülkemiz demokrasisinin sorunlarını irdeledi ve Türkiye’nin aydınlığa doğru yürüyeceği inancını vurguladı.

Aydınlığımız, 29 Kasım 2011’de aramızdan ayrılan, insanlaşmanın, insana güvenmenin, özgürlüğün, emeğin, diyalektik felsefenin, tarih bilincinin, sınıf mücadelesinin, demokrasi kavgamızın, aydınlığa gülümseyen, “Gelecek bize bağlıdır, biz insanlara. Bahçemizi yetiştirmemiz gerek.” diyen devrimci bilgesi Server Tanilli’ye şükran borçludur.

*

12 Mart döneminde Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinde DEV-GENÇ davasından yargılanırken Mamak cezaevinden tahliye edildikten sonra, benim yüzümden İstanbul’a göçen ailemin yanına gelmiştim.

1973 yılında tanıdığım kimse çok azdı İstanbul’da. Bir gün bir bayiden aldığım *Yeni Adımlar* dergisini çok sevmiştim. Adresini alıp Çağaloğlu’na gittim ve derginin bürosunda **Orhan Suda**, **Metin İlkin**, **Şemsa İlkin**’le tanıştım. Büroya gidip gelmeye başladım ve bir gün **Metin İlkin** bana “teksir”le çoğaltılmış, kartondan kapak yapılmış *Uygarlık Tarihi* adlı ders notlarını verdi. Okudukça çarpıldım, elimden bırakamadım. O sıkıntılı günlerde öyle bir besleyici umut kaynağı idi ki sevinçten uçtum ve o ders

notlarını yazan hocayı aklıma nakışladım: Server Tanilli.

Öğrendim ki o dönemde gençlerin elden ele aktardığı bir ders notuymuş *Uygarlık Tarihi*.

Sonraki günlerde, çıkan her kitabını, dergilerde, gazetelerde çıkan her yazısını okumaya başladım.

1980'li yılların sonunda başlayarak onun kitapları hakkında birçok dergide yazılar yazdım.

Hiç unutmam, *Yazın* dergisinde çıkan bir yazıyla ilgili dergiye gönderdiği mektupta öyle bir incelikle teşekkür ediyordu ki. O mektubun fotokopisini alamadığıma hâlâ yanarım.

Derginin aynı sayısındaki "Gerçeğin Onuru" başlıklı yazısında (*Yazın*, Mart 1991) **Engin Erkiner**, şöyle diyordu:

"Server Tanilli, benim için gerçeğin onurunu temsil eder. (...) İnsanı sevmek, ona inanmak ve gerçekten insan olmak; bir yerde insanüstü her şeye karşı cesaretle mücadele etmek değil midir? Bilimde ne kadar büyüyebilirsiniz bilemem Hocam, ama insan olarak her zaman büyük oldunuz."

1996 Kasım'ında İstanbul Kitap Fuarı için geldiğinde tanışmıştık yüz yüze. 1999 Kasım'ında, "Onur Yazarı" olduğu İstanbul TÜYAP Kitap Fuarı'nda kısa söyleşiler yaptık, mutluluğumu çoğalttı. Kitaplarımla ilgili çok güzel sözler söyledi. O günlerdeki *Cumhuriyet*'te "Bir Bakıma" köşesinde, yeni çıkan *Umut İnsanda* ve *Fedailer Mangası* adlı kitaplarımla ilgili yazdığı yazıda beni onurlandırdı.

2000 yılındaki İstanbul TÜYAP Kitap Fuarı'nda ise onur konuğu **Şükran Kurdakul**'du ve benim de *Şükran Kurdakul* adlı kitabım çıkmıştı. TÜYAP'taki **Şükran Kurdakul**'la ilgili panelin konuşmacıları arasında **İlhan Selçuk**, Server Tanilli, **Şükran Kurdakul** gibi büyük ustaların yanında ben de vardım. Eylülde açık kalp ameliyatı olmuşum ve yeni yeni iyileşiyordum. Toplantı öncesinde, yeni ameliyat olduğumu, kısa konuşmak istediğimi, zaten onların yanında fazla konuşamayacağımı söyleyince Tanilli'nin **İlhan Selçuk** ve **Şükran Kurdakul**'la bakışarak ve gülümseyerek verdiği yanıtı hiç unutmadım:

“Geçmiş olsun. Maşallah zumba gibisin. Biz İlhan’la ve Şükran’la anlaştık, asıl biz kısa konuşacağız. Asıl konuşmayı sen yapacaksın. Öyle değil mi arkadaşlar!.. Haydi bakalım, gençliğe güvenmekte ne kadar haklı olduğumuzu göster bize...”

*

Daha sonraları da birçok kitap fuarında, panellerde, toplantılarında çoğu kez kısa, bazen de uzun söyleşilerimiz oldu.

Bir sohbetimizde söylediklerinden öğrendiklerim arasında öyle bir şey vardı ki, o dönemde 50’li yaşlarını süren benim gibi bir kitap okuruna bile okumanın abecesiyle ilgili bir ders değerindeydi. O güne kadar hiç düşünmemiştim doğrusu, hiç dikkatimi çekmemişti.

Kitaplarla ilgili konuşuyorduk:

“Girişlerini çok beğeniyorum. Sunuşlar, önsözler, girişler, bir kitabın can damarıdır.” dedi.

Bu konuşmadan on yıl sonra bir hukuk hocasının anısını okuyunca hüznle gülümsedim.

Doğu Akdeniz Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. **Turgut Turhan**, *Kıbrıs Gazetesi*’nde yayınlanan “Artık kitapların giriş kısmını okuyorum!” başlıklı yazısında (6 Mayıs 2020) “Bana göre, insanlığın uygarlığa nasıl ulaştığını anlattığı kitabında geçen ‘uygarlıktan veya insanlıktan’ çok daha uygar bir kişilikti.” dediği Server Tanilli ile ilgili bir anısını anlatır.

Turgut Turhan’ın 1971’de Hukuk Fakültesi birinci sınıftan dayken Anayasa Hukuku hocası Server Tanilli’dir. Hoca, öğrencilerinden bir gün, **Maurice Duverger**’in *Siyasal Partiler* kitabını okumalarını ister. Birkaç hafta sonra, “Okuyan var mı?” diye sorar. “Ben okudum hocam!” diyen Turgut’a, “Söyler misin, yazar kitabın Giriş kısmında ne diyor?” diye sorar. Turgut’sa kitabın Giriş kısmını okumamıştır. Çünkü o zamana kadar hiçbir kitabın “Giriş”ini okumaya gerek duymamıştır. Hoca, kitaptan birkaç soru sorar, Turgut onları gayet güzelce yanıtlar. Hoca teşekkür ettikten sonra sınıftaki öğrencilerine şunları söyler:

“Evet arkadaşlar, Turgut kitabı okumuş... Ama şunu söyleyeyim ki, kitap okumayı bilmiyorsunuz! Tabii, çünkü ortaöğretimimiz yeterli değil... Üniversiteye gelmeden önce, özellikle edebiyat öğretmenleriniz sizlere nasıl kitap okunacağını öğretmezse işte ortaya bu sonuçlar çıkar. Bir daha lütfen kitabı okumaya eğer varsa Önsöz ve muhakkak Giriş'ten başlayın!”

*

8. ölüm yıldönümünde yazdığım yazıda kısaca şöyle anlatmıştım Tanilli'yi (*Cumhuriyet*, 30 Kasım 2019, “Server Tanilli”):

“12 Eylül'e doğru giderken bilimin de sınav verdiği günler-deydik.

Beyinlerin pasını silen onurlu bir sesle, Server Tanilli ile buluştuk.

Yalnızca bir anayasa hukuku doçentinin değil gelecek genç kuşakların öğretmeni olacak olan sarsılmaz bir aydınlığın ışıltı-ğıydı bu.

Server Tanilli'nin (1931-29 Kasım 2011) *Uygarlık Tarihi*'yle ilgili yargılanması bilimle bilim düşmanlığının, akılla akıldışılığın, aydınlıkla karanlığın çarpıştığı bir alana dönüştü.

İnsan için çağdaş uygarlık, toplumsal adalet, düşünce özgürlüğü, eşitlik, kardeşlik, barış, demokrasi istediğini söyledi. Anadolu'da yaşamış, bunları isteyen birçok insanla aynı damardan beslendiğini söyledi. Bilimin onurunu korudu. (...)

Şunları söyledi savunmasında (30 Eylül 1976):

“Bir bilim adamı olarak kabul ettiğim metot, görüş ve düşüncelerimden dolayı kime karşı sorumluyum? Yaşadığım çağa ve topluma karşı... Bilim adamının mahkemelere karşı sorumluluğu var mıdır? Hayır! Bilim adamı, bilimsel görevini yerine getirirken mahkemelere karşı hesap vermez. Böyle bir yol tutulursa, o toplumda hem bilim ilerleyemez, hem de tarihte çok acı örneklerini gördüğümüz büyük yanlışlıklar yapılmış olur mahkemelerce; giderek, adalet ağır yaralar alır... Yazdıklarım, yazılması gereken şeylerdi. Bugün yazmaya kalksam, -en azından- gene aynı şeyleri yazardım. Attilâ İlhan'ın, o yeni ve unutulmaz şiirlerinden birinin son mısraları geliyor aklıma: